

Galeria plastyki nieprofesjonalnej



Muzeum
Śląskie

Ewald Gawlik (1919–1993)

Przekop w kopalni, 1978

olej, płótno



Galeria plastyki nieprofesjonalnej

Na całym świecie plastyka nieprofesjonalna, rozumiana jako forma nieszkolonej aktywności twórczej człowieka, cieszy się niestabnym zainteresowaniem. W muzeach i ośrodkach naukowych organizowane są konferencje i sympozja, na których spotykają się znawcy tematu i kolekcjonerzy. W galeriach i salach wystawowych kuratorzy tworzą ekspozycje, które przybliżają ten fenomen publiczności.

Na tle europejskich instytucji zajmujących się tą twórczością odznacza się działalność Muzeum Śląskiego w Katowicach, które jako jedyna instytucja z Polski zostało wymienione w publikacji *On the map. Exploring European Outsider Art*, prezentującej najważniejsze europejskie muzea i galerie posiadające najciekawsze zbiory *sztuki intuicyjnej*. Muzeum Śląskie jako jedyne w Polsce ma stałą ekspozycję *plastyki samorodnej*. W jego zbiorach znajdują się prace najciekawszych reprezentantów polskiej sztuki naiwnej, *art brut*, *outsider art* oraz plastyki amatorskiej.

Zjawisko, o którym tu mowa, jest różnorodne i wielowątkowe. Czym innym jest bowiem *plastyka amatorska* odnosząca się do wzorców czerpanych ze sztuki akademickiej, a czym innym *sztuka naiwna*, granicząca z dzieciennym sposobem oddawania

rzeczywistości. Twórcy systematycznie i z pełną świadomością posługujący się sztuką w celu komunikowania własnych doznań nazywani są *intuicyjnymi* bądź *outsiderami*, a sztuka najbardziej pierwotna, oparta na silnym imperatywie twórczym, to „sztuka gorzka”, czyli *art brut*. Podział ten jest jednak umowny, gdyż różnice pomiędzy przedstawionymi rodzajami plastyki amatorskiej są nieostre, a granice płynne.

Plastyka nieprofesjonalna gromadzona jest w Muzeum Śląskim w Katowicach od 1984 roku – początkowo w ramach Działu Etnografii, następnie w Sekcji Plastyki Nieprofesjonalnej Działu Sztuki, a obecnie Działu Plastyki Nieprofesjonalnej. Podwaliną tych zbiorów są prace dokumentujące dorobek twórców związanych ze środowiskami działającymi na Śląsku.

Celem wystawy stałej jest ukazanie specyfiki plastyki nieprofesjonalnej na Górnym Śląsku. Tu bowiem w sposób szczególnie twórczość ta związana jest z życiem i bezpośrednimi doświadczeniami twórcy. To epicka opowieść o tutejszym życiu z całym pozytywnym i negatywnym bagażem doświadczeń.

Dla większej plastyczności przekazu do konstrukcji wystawy użyto metafory kopalni, która jest połączeniem trzech istotnych dla tradycji śląskiej obszarów, śląskiej triady: Boga, pracy, rodziny. Szyb kopalniany z wieżą wyciągową łączy trzy sfery – to, co pod ziemią (aspekt pracy, mitów i legend), z tym, co znajduje się na powierzchni (krajobraz, rodzina, życie społeczne), i niebo (religia, baśnie, legendy, światy pozaziemskie i wyobrażone). A zatem kopalnia – niekwestionowany symbol Śląska – jednoczy pierwiastki codzienności i obyczajowości z aspektami duchowymi i transcendentálnymi. Użyta symbolika ma jeszcze inne znaczenie, Muzeum Śląskie powstało bowiem na terenie dawnej kopalni „Katowice”.

Pod ziemią

W tej części ekspozycji zwiedzający odnajdzie wszystkie aspekty związane z górnictwem. Przede wszystkim dominującą w śląskim krajobrazie architekturę kopalń, kopalniane chodniki i pracujących pod ziemią górników.

Praca pod ziemią wiązała się z dwoma aspektami: z jednej strony była gwarancją bytu rodziny, dlatego szanowano ją i językiem sztuki wyrażano za nią wdzięczność. Z drugiej zaś była źródłem cierpień i strachu, stąd podejmowany w plastyce nieprofesjonalnej temat pracy niewolniczej i uprzedmiotawiającej człowieka.

Tutaj pojawia się także Święta Barbara, patronka górników. Pod jej opiekę uciekano się, ale także wykorzystywano jej postać do komentowania aktualnych kwestii społeczno-politycznych. Na obrazie *Skarbnik rzeźbi świętą Barbarę* **Bronisława Krawczuka** Barbara trzyma na kolanach ubranego w galowy mundur martwego górnika. Jej ciało przypominające kopalnianą hałdę

zbudowane jest z sylwetek tysięcy bezimiennych górników – to skała, w której strażnik podziemnych skarbów – Skarbnik – wykuwa pomnik poświęcony wszystkim górniczym zrywom.

Nie bez odpowiedzi pozostawały także przekształcenia śląskiego krajobrazu; gdy kopalnie zaczęły znikać, temat podjął w jednym ze swoich dzieł **Erwin Sówka**.

Idylliczna atmosfera rozkwieconego ogrodu zakłócona jest przez martwe ciało patronki górnictwa spoczywające w kopalnianym chodniku tuż pod powierzchnią ziemi. Za katafalk posłużyła *suka* (w gwarze górniczej drzewiarka, transporter węgla), którą jeszcze niedawno przewożono drewniane *sztomple*. Martwa Święta Barbara staje się symbolem upadku górnictwa i zamykanych kopalń. To także punkt wyjścia do opowieści o degradacji społecznej, którą spowodowała restrukturyzacja przemysłu wydobywczego. Negatywnym jej wynikiem jest tworzenie się enklaw biedy na obrzeżach miast i uciekanie się do przestępstw pozwalających na w miarę godne bytowanie. Opowiada o tym malarstwo **Marcina Pogrzeby** i **Marka Idziaszka**.



Bronisław Krawczuk (1935–1995)
Skarbnik rzeźbi świętą Barbarę, 1984
olej, płyta

Erwin Sówka (ur. 1936)

Moja lauba, 2009

olej, płótno



Na powierzchni

Powierzchnia to pojęcie wieloznaczne. Tu toczy się codzienne życie, tu są dom, rodzina, własny ogródek i sąsiedzi. Narracja obrazów umieszczonych w tej części ekspozycji wynika z poczucia bezpieczeństwa i ulgi, które artyści konfrontują z trudną pracą pod ziemią. Dlatego o widzianym na powierzchni świecie opowiadają jak najpiękniej, idealizując go i używając w tym celu całej gamy kolorów. Twórcy walczą w ten sposób ze stereotypowo postrzeganym Śląskiem jako ziemią szarą, brudną i zdegradowaną.

Istotnym elementem jest tu także wielopokoleniowa rodzina. Należne jej miejsce gwarantuje malarstwo **Janiny Motyki, Waldemara Pietzki i Marka Idziaszka**.

W tym fragmencie ekspozycji zwiedzający odnajdą zarejestrowane różnorodne formy spędzania wolnego czasu. Pionierem takich „zapisków” był **Paweł Wróbel**.

Paweł Wróbel (1913–1984)

bez tytułu (*Ogródki działkowe*), 1972

olej, płótno



Ponad ziemią – w niebo

Sylwetka wieży wyciągowej wbija się w niebo będące symbolem nieskończoności, zatem ostatnia z sekwencji obejmuje prace związane z dążeniem do transcendencji. Taka postawa jest inspirowana tęsknotą za Bogiem i chęcią poznania Absolutu, ale i potrzebą kreowania własnych światów, których jedynym ograniczeniem jest wyobraźnia. To także dążenie do poznania prawdy i pragnienie piękna.

Opowieść rozpoczyna się od stworzenia świata. Idylliczną atmosferę Edenu ukazywał **Teofil Ociepka**, Księgą Rodzaju inspirował się **Erwin Sówka**, a Nowym Testamentem **Władysław Luciński**.

Wśród inspiracji religijnych pojawia się hinduska mitologia. Na płótnach **Erwina Sówki** bóstwa ukazywane są albo w egzotycznym anturażu, albo wplecione zostały w pejzaż śląskich miast.



Teofil Ociepka (1891–1978)

Dżungla wielka, 1959

olej, płótno

Fantazja *malarzy niedzielnych* często podsycana była już w dzieciństwie przez baśnie i legendy, stąd postacie z mitologii śląskiej: utopce, strzygi i heksy.

Ale wyobraźnia twórcza mogła być również pobudzona w sposób zupełnie prozaiczny. Przykładem jest malarstwo **Ludwika Holesa**, który w odnalezionej w kopalni skamieniałości z odciśniętym fragmentem liścia ujrzał przyrodę z epoki karbonu i posługując się wyłącznie wyobraźnią, postarał się ją odtworzyć na obrazach.



Ludwik Holesz (1921–1999)

bez tytułu, 1968

olej, płótno



Gwarek 58

Uzupełnieniem głównej linii narracyjnej wystawy jest ekspozycja prac członków grupy Gwarek 58, której przedstawicielami są byli górnicy związani z kopalnią „Katowice”. To specjalne wyróżnienie związane jest z kontekstem miejsca i symbolicznym powrotem na tereny kopalni, w której przez wiele lat pracowali.

Pośród wszystkich działających na Śląsku grup Gwarek 58 bardzo się wyróżniał: było to nieformalne grono uzdolnionych plastycznie górników pracujących samodzielnie, bez prowadzącego zajęcia instruktora. Prawie wszyscy członkowie grupy za główny środek wyrazu obrali sobie linoryt, choć niektórzy także malowali i rzeźbili w węglu.

Gwarek powstał z inicjatywy **Alfreda Kawy** i **Józefa Rockstroha**. Grupa nie miała ram formalnych, stanowiła klub dyskusyjny i forum wymiany doświadczeń, przez co szanowała odmienność twórców i ich oryginalność.

Gwarek od wielu lat już nie istnieje. Twórczość niektórych członków grupy została zapomniana, inni, wyprowadziwszy się z Polski, żyją w innej rzeczywistości. Bogatą spuściznę pozostawił po sobie **Franciszek Kurzeja** (obrazy, grafiki, rzeźby i wycinanki), ale o uznaniu, a wręcz sławie, można mówić w przypadku **Jana Nowaka** – jego prace znajdują się w najważniejszych kolekcjach muzealnych i prywatnych, trudno zliczyć prestiżowe wystawy, jakie mu zorganizowano, a charakterystyczne linoryty sprzedawane są w komercyjnych galeriach i domach aukcyjnych.



Jan Nowak (ur. 1939)

Śląsk (panorama) (fragment), 1969

linoryt, papier



Wolność wyobraźni

W ramach wystawy stałej wyodrębniona została przestrzeń do indywidualnych prezentacji wybitnych przedstawicieli jednego z najciekawszych zjawisk w obrębie plastyki nieprofesjonalnej, jakim jest sztuka outsiderów. Twórczość oparta na całkowitej szczerości wynika przede wszystkim z konieczności ucieczki od rzeczywistości do idealnego świata własnej wyobraźni. Artyści często tworzą w odosobnieniu, unikając kontaktu ze światem zewnętrznym, lub mentalnie się od niego izolują. Jednak w orbicie ich zainteresowań są odbiorcy, z którymi wchodzi w dyskurs.

Zapowiedzią cyklu wystaw *Wolność wyobraźni* była zorganizowana w 2012 roku retrospektywna ekspozycja malarstwa **Erwina Sówki**. W nowej siedzibie pierwszą była ciesząca się ogromnym powodzeniem prezentacja kilkunastu grafik **Jana Nowaka** (byłego sztygara KWK „Katowice”, a obecnie uznanego grafika). Kolejna odsłona to wystawa malarstwa Władysława Grygnego, twórcy niedawno odkrytego, przez wiele lat izolującego się od społeczeństwa. Sylwetki dawnych mistrzów śląskiego malarstwa nieprofesjonalnego przypomną ekspozycje prac **Pawła Wróbla**, **Bronisława Krawczuka** i **Teofila Ociepki**. Prezentacją twórcy o światowym znaczeniu będzie wystawa kilkunastu rysunków **Edmunda Monsiela**.

Art brut. Prezentacje

Innym rodzajem sztuki zwanej naiwną jest *art brut*, czyli twórczość surowa, nieskażona „nadbagażem kulturowym”, tworzona często w odosobnieniu i izolacji społecznej wynikającej z niepełnosprawności, choroby czy nałogu. Odejście od tradycyjnych form artystycznych i estetycznych nie wynika ze świadomego odrzucenia dorobku kultury. Twórcy ci nie naśladują sztuki oficjalnej, gdyż jest ona poza sferą ich świadomości. Inspiracją dla nich są wyłącznie świat wewnętrzny i intuicja. Do sztandarowych postaci polskiego *art brut* należą **Maria Wnęk** i **Stanisław Zagajewski**, ale także **Adam Dembiński**, **Justyna Matysiak** czy **Roman Rutkowski**. Wszyscy oni przybliżani są w ramach cyklu *Art brut. Prezentacje*.



Adam Dembiński (1943–2014)

Dziewczyna z psem

niedat. (ok. 2009)

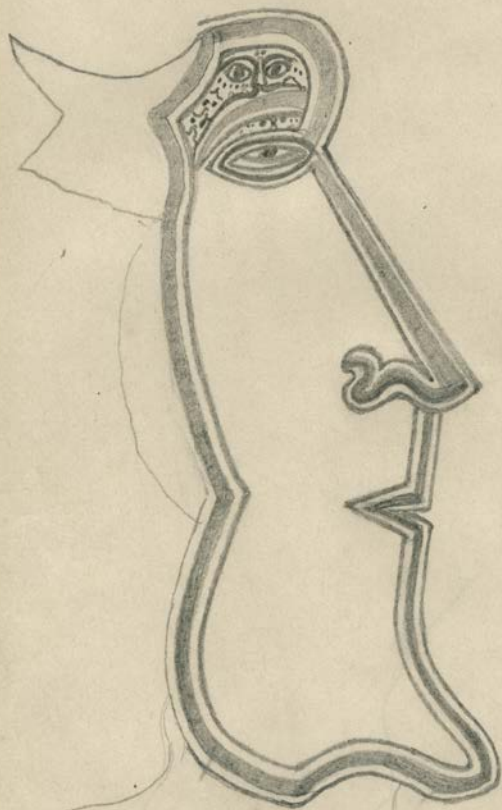
olej, płótno

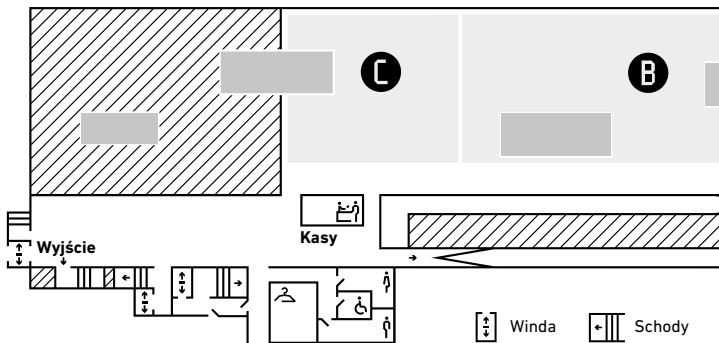
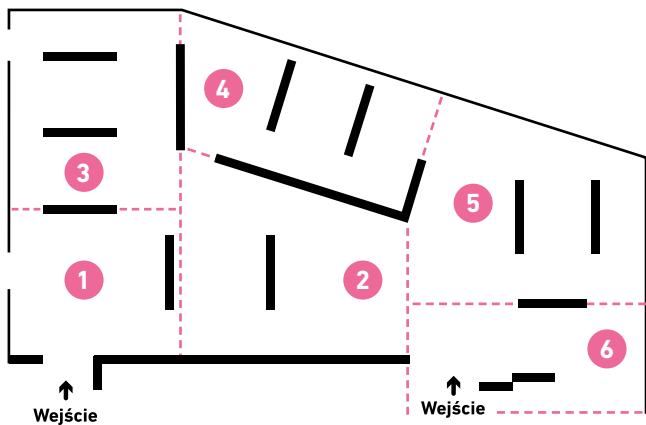
Edmund Monsiel (1897–1962)

bez tytułu (*Profil mężczyzny*)

ok. 1955–1960

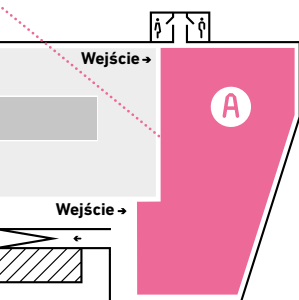
ołówki, papier







Plan **Galerii** plastyki nieprofesjonalnej

- 1 Gwarek 58
- 2 Pod ziemią
- 3 Na powierzchni
- 4 Ponad ziemią – w niebo
- 5 Wolność wyobraźni.
Galeria wystaw czasowych
- 6 Art brut. Prezentacje



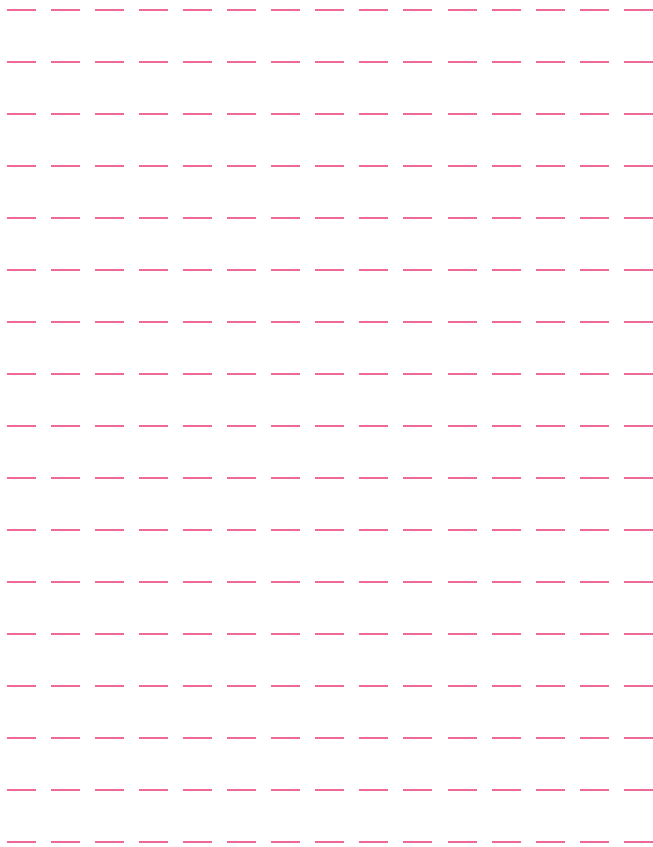
Poziom -2

- A** Galeria plastyki nieprofesjonalnej
- B** Galeria sztuki polskiej po 1945 roku
- C** Galeria sztuki polskiej 1800 –1945

 Toalety  Szatnia

Notatnik

A notebook page with horizontal dashed lines for writing. The page is white with a light gray background. The title 'Notatnik' is written in a large, black, sans-serif font at the top left. Below the title, there are 18 horizontal dashed lines, each consisting of 15 short, pinkish-red dashes. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page.





Muzeum
Śląskie

Kuratorka wystawy:
S. Wilk

Opracowanie redakcyjne: zespół

Muzeum Śląskie w Katowicach

a: ul. T. Dobrowolskiego 1
40-205 Katowice

t: 32 779 93 00 f: 32 779 93 67
e: dyrekcja@muzeumslaskie.pl
w: muzeumslaskie.pl

ISBN 978-83-62593-58-3

Muzeum Śląskie jest instytucją kultury Samorządu
Województwa Śląskiego współprowadzoną przez
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.



Śląskie.
Pozytywna energia

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**